

Linn Victoria Brekke

Sorgens ansikt i den grafiske romanen

Den grafiske romanens visuelle framstilling av død og sorg

Bacheloroppgave i LITT2203

Veileder: Silje Haugen Warberg

Desember 2018

Linn Victoria Brekke

Sorgens ansikt i den grafiske romanen

Den grafiske romanens visuelle framstilling av død og sorg

Bacheloroppgave i LITT2203
Veileder: Silje Haugen Warberg
Desember 2018

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for språk og litteratur

Sorgens Ansikt I Den Grafiske Romanen

Innledning

Tegneserielitteraturen eller den grafiske romanen er på mange måter en meget ung tradisjon i Skandinavia. I Norden er det i hovedsak biografiske verk som står i sentrum, gjerne med fokus på oppvekst og ungdomstiden. Et av temaene som preger flere av disse verkene er hvordan dødsfall og den påfølgende sorgen påvirker karakterene leseren følger, og hvordan dette påvirker karakterenes videre utvikling. Ved å foreta en næranalyse på relevante verk som tar for seg disse temaene, vil det i denne oppgaven vektlegges hvordan død og den påfallende sorgen er et tema som treffer de fleste med spesielt fokus på hvordan ungdommer på forskjellige stadier takler slike situasjoner.

I og med at tegneserien er et relativt ungt kunstmedium er det kanskje overraskende hvor mye av denne litteratursjangeren som er preget av slike mørke temaer, men hvis man setter tegneserielitteraturen opp mot andre litterære og visuelle medier som den allmenne litteraturen og filmen, er det på den andre siden ganske åpenbart hvorfor det er akkurat slike tema som interesserer. Døden er et konsept som alle mennesker er kjent med, det er et faktum vi er klar over kommer til å skje en gang i løpet av livet, vi skal jo alle dø en dag og det er få av oss som vet når dette skal skje. Derfor er dette også et viktig tema som får mer og mer oppmerksomhet. Døden er noe som mange frykter, et faktum som skremmer mennesker generelt nettopp på grunn av at det ikke er noe vi har kontroll over. Kanskje er det slik at Kverneland og Kvammen, to tegneserieskapere som har opplevd hjelpsløsheten som følger etter dødens inntreden i deres liv, har skapt sine grafiske romaner nettopp fordi det kan være en måte å ta tilbake litt av den kontrollen som ble tatt vekk i det tragedien inntraff.

Scott McCloud forklarer på side 202 i boken *Understanding Comics: The Invisible Art* fra 1993 at tegneserier er et synsbasert medium. Hele verdens visuelle ikonografi er tilgjengelig for tegneserieskapere. Inkludert den fulle rekkevidden av bildestiler, fra realistisk representasjonskunst til de enkleste tegneseriekarakterer til det helt abstrakte. I tillegg til den usynlige verden av symboler og språk.

Gjennom to unge grafiske romaner bestående av Anders Kvammens *Ungdomsskolen* (2016) og Steffen Kvernelands *En frivillig død* (2018), da med spesielt fokus på Kvernelands grafiske roman, vil denne oppgaven vise hvordan to ulike grafiske romaner gjort av to forskjellige tegneserieskapere, framstiller denne prosessen og benytter seg av ulike virkemidler til å vise hvordan karakterene endrer seg fra tiden før et dødsfall til tiden etterpå.

Kvammen og Kverneland

I løpet av livet er det uunngåelig å oppleve at noen som står en nær dør. Dødsfall og den påfølgende sorgprosessen håndteres individuelt og på mange forskjellige måter, og noen vil naturlig nok ta innover seg dette på en mye sterkere og mer påvirkningskraftig måte enn andre. Likevel er det ikke til å unngå at en slik opplevelse på mange måter vil ha en sterkere og mer vedvarende effekt på barn og ungdom som er på et tidspunkt i livet hvor de fortsatt er i en utviklingsprosess og har ikke kommet på det samme emosjonelt voksne stadiet som det voksne mennesker befinner seg på.

Tegneserieskaperne Anders Kvammen og Steffen Kverneland deler verk som har fellestrekk. Både Kvammens «Ungdomsskolen» fra 2016 og Kvernelands «En Frivillig Død» (2018) presenterer biografisk eller innhold. Begge disse verkene viser også ungdommer, vel og merke på forskjellige tidspunkt i ungdomstiden, og tar for seg tematikken død og sorgprosessen som følger ved å miste noen som står en nær og hvordan dette påvirker den videre utviklingen til karakterene i etterkant av tapet.

En frivillig død

Steffen Kverneland er en av frontfigurene og grunnleggerne av forlaget No Comprendo Press. I tillegg til dette har Kverneland en lang karriere som illustratør og tegneserieskaper som strekker seg helt tilbake til 1993 med hans debutalbum *De Knyttede Never*, et album han endte opp med å bli tildelt Sproingprisen for. Det var likevel i 1979, når Kverneland var 16 år, gjennom humorbladet *KOnk* at han fikk sin tidligste debut. På tidlig 80-tallet bidro han også med produksjon av serier til en rekke undergrunnsmagasiner, deriblant *Brage*. I 2004 gjennom et samarbeidsprosjekt med Lars Fiske, skulle Kverneland prøve seg på noe nytt og begynte sin karriere som tegneseriebiograf gjennom utgivelsen av *Olaf G.*, som ble en prisbelønnet tegneseriebiografi om den norske mestertegneren Olaf Gulbransson. I de siste årene er det derimot samlealbumet *Munch* fra 2013, et album som riktignok omhandler Edvard Munch og mottok Brageprisen i 2013, som har vært Kvernelands mest omtalte verk. (Wikipedia, 2018).

Steffen Kverneland fortsetter det biografiske arbeidet med *En frivillig død* fra 2018 som er en selvbiografisk grafisk roman hvor Kverneland forteller om sin oppvekst, ungdomstiden, men

aller mest sentralt står Kvernelands forhold til sin far, og hvordan det påvirket ham selv og familien når faren tok valget å ende sitt eget liv etter Kverneland fylte 18 år. «Gjennom dens historie har tegneserien krevd makten av tegneserier til å kommandere leserens involvering og identifisering, og realisme for å fange det vakre og det komplekse ved den visuelle verden.» (McCloud, 1993, s. 203). Og det er nettopp dette Kverneland gjør med sin grafiske roman. Han benytter tegneseriens makt til å involvere leseren i sin realitet.

[...] I både fotografier og tegninger møter vi ham selv, sønnen Aksel, far og mor og bror. Noen bybilder, noen skildringer fra hytta, noen groteske grimaser, enkelte faksimiler fra tidligere utgivelser. Løse tråder som spinnnes rundt et sort hull: Hvorfor tok han sitt liv?

En slik fragmentarisk form gir et godt bilde av sorgens vesen. Det er så mange usammenhengende tråder i en slik vev. Den etterlattes forsøk på å få grep om minnene speiles klokt i fire dystre helsider som skildrer selve handlingen. [...] (Rognlien, 2018).

Disse fire dystre helsidene som Jon Rognlien referer til representerer et klart skille mellom tilbakeblikkene og handlingen i Kvernelands roman.

Denne tydelige markøren gjør det enkelt for leseren og navigere seg gjennom de forskjellige refleksjonene og tilbakeblikkene som Kverneland presenterer innenfor de separate delene som han tar oss gjennom.

Fra romanens begynnelse er det tydelig at dette ikke er en grafisk roman skapt for underholdningens skyld. Bruk av farger og blanding mellom illustrasjoner og ekte fotografier er en påfallende og viktig effekt som også Kverneland har benyttet seg av i sine tidligere verk. Romanen i seg selv gjenspeiler klart og tydelige de mange og tidvis kaotiske følelsene som Kverneland må kjenne på når han prøver å forstå det ultimate valget som faren tok ved å ende sitt eget liv. Mange av tankene som Kverneland lufter omhandler spekulasjoner rundt hvor lenge faren hadde planlagt selvmordet, tilbakeblikk på det som Kverneland i dag gjenkjenner som tydelige tegn på farens valg, men oppe i alt det mørke og triste, mimrer også Kverneland tilbake til de gode minnene og en barndom hvor han sto nær sin far og familien var lykkelig. De dro på hytta, så på TV sammen, faren fortalte vitser som fikk hele familien til å le, og ikke minst sammenligner han sin egen situasjon nå som Kverneland selv er far, og peker på flere ting han gjør med sin sønn som han også gjorde med sin far.

På en av de aller første sidene har Kverneland lagt inn et bilde av seg selv og sin far hvor Kverneland er 10 år gammel. Over bildet skriver han, «På dette bildet fra 1973, åtte år før selvmordet, er jeg 10 år gammel. Hadde han allerede bestemt seg da?» (Kverneland, 2018).

Påfallende på disse tre første sidene er også kontrasten mellom Kvernelands mørke og dystre illustrasjoner og det fargede fotografiet av hans selv med sin far. I dag er riktignok Kverneland en voksen mann som klarer å se tilbake på fortiden med et rasjonelt, betenkningsfullt og åpent blikk, men store deler av romanen omhandler også hvordan Kverneland og familien håndterte tiden i etterkant av selvmordet.

Som tidligere nevnt var Kverneland 18 år når faren begikk selvmord, og ved flere steder i romanen poengterer Kverneland at dette var nok et bevisst valg fra faren sin side. Han hadde vært plaget med depresjoner i flere år, men han ventet til det yngste barnet hadde blitt myndig, praktisk talt en voksen mann før han bevisst valgte å forlate sin familie permanent.

Kverneland mer enn antyder at faren hadde planlagt å forlate denne verden allerede som ung mann, men at barna kom i veien for selve utførelsen. Det er ingen enkel sak å forholde seg til. Bokas styrke ligger i det gjenkjennelige. Hvem har ikke følt på sorgen, men også utenforskapet til egen sorg? [...] Hva er så Kvernelands bragd her?

Jo, ganske enkelt at han har funnet berøringspunktet mellom det veldig vanskelige og det veldig enkle. (Larsen, 2018)

Og er det ikke altså nettopp dette Kverneland har gjort? Gjennom å reflektere over sine minner rundt sin fars selvmord, samtidig som han inkluderer minner med sin egen sønn og ser tilbake på lykkelige barndomsminner har han klart å skape en grafisk roman som omhandler et vanskelig tema som også er både varm og kjærlig.

På de sidene i boken som tar for seg det faktiske selvmordet er det et naturlig nok en åpenbart mørk stil som gjør det nærmest umulig å forstå hva det er man ser, og her er det også påfallende hvordan mangelen på ord spiller en stor rolle.

Figur 1: Kverneland, 2018

Figur 2: Kverneland, 2018

Illustrasjonene over er Kvernelands oppfatning av hvordan farens selvmord foregikk. Han satt i bilen på arbeidsplassen, en slange fylte bilen med eksos mens Kvernelands far avsluttet sin siste dag på jord med å drikke Smirnoff Vodka.

Figur 3: Kverneland, 2018

«Nei, vent nå litt,» sier Kverneland om bilen som faren tok selvmord i, «det kan ikke ha vært den blå Fiaten han satt i, det var jo en av de første bilene vi hadde. Det må ha vært den røde Volvoen.»

Fra dette punktet kommer en illustrasjon av Kverneland som illustrerer det vi som leser ser. I det første bildet er det en tydelig Kverneland i farger omringet av enkle skissede omgivelser vi får ser.

«Det har nok vært en intens eksoslukt i bilen. Uten at jeg kan huske det, fikk vel mamma den rensset og luftet av en profesjonell etterpåk.» (Kverneland, 2018).

I den aller siste illustrasjonen som følger i denne delen av romanen, er det den samme illustrasjonen av Kverneland, men her flyter de mørke, svarte fargene ut i bildet og gjør illustrasjonen uklare i det også Kverneland's tanker blir mørkere og mørkere.

«Min kone Liv nevnte en gang at folk som hadde dødd av kullosforgiftning var helt rosa i huden når de ble funnet. Og er det ikke noe om at man gjør på seg i dødsøyeblikket? Nei, fy faen, dette orker jeg ikke å tegne.» (Kverneland, 2018).

I sidene som følger er det tiden etter dødsfallet som står i fokus, og sorgen som ikke bare Kverneland, men også resten av familien følte på. Kverneland sier her at han ikke kjente på noe skam rundt farens selvmord, at han sa til kompisene at de ikke skulle synes synd på han og late som om ingenting hadde skjedd.

Han forklarer at han husker en gang hvor han satt på en benk i Djupadalen ikke så lenge etter farens død og tente den ene sigaretten med den andre. Han satt på den benken og lurte på om de rundt han kunne se hvor fælt han hadde det, se all smerten og sorgen som han bar på. Om han så mer interessant og dyp ut. «Grunnen til at jeg fremdeles husker dette er jeg føler skam over det, har alltid gjort det. Sorgen forurenses av forfengeligheten.» (Kverneland, 2018).

Hele denne delen av romanen preges av gråe og svarte toner, det eneste innslaget hvor det er et modikum av farger og noe som peker på noe annet enn det som er mørkt og dystert, er illustrasjonen av Kverneland med sønnen Aksel som kommer på en helhvitt side uten ramme hvor det bare er Kverneland og sønnen som er illustrert i farger.

Neste del av romanen er derimot preget av tydelige farger og sterke inntrykk, og dette kan tolkes dithen at Kverneland reflekterer over tiden før farens problemer ble tydelige for familien, hvor de var en tilsynelatende lykkelig familie som hadde ingen anelse om hvordan livene skulle endre seg i framtiden.

Ungdomsskolen

Anders Kvammen er en norsk tegneserieskaper og illustratør fra Oslo, og i 2016 debuterte han med sin første grafiske roman, den prisbelønte biografiske grafiske romanen *Ungdomsskolen*

som mottok Brageprisen i kategorien barne- og ungdomsbøker det samme året. (Wikipedia, 2018).

Hovedpersonen i «Ungdomsskolen» heter Axel Kvam og er nesten 100 prosent ham selv, forteller tegner og forfatter Anders Kvammen. Den tegnede romanen begynner når Axel Kvam slutter på barneskolen. I sommerferien er han sammen med den litt eldre fetteren Eirik, og om høsten begynner han på ungdomsskolen. Deretter går det ikke særlig bra. Han blir herjet med av bøllene i klassen. Og plutselig dør fetteren i en ulykke. Alt i historien har skjedd, forteller Kvammen [...] (2016).

I likhet med Kverneland har også Kvammen tatt for seg en tung periode i livet, og riktignok er Axel Kvam noen år yngre enn det Kverneland var når han opplevde farens selvmord, men på mange måter kan det argumenteres for at de begge på ulike måter fortsatt bare er barn.

«Ungdomsskolen» (2016) er en grafisk roman som tar for seg noe av det vanskeligste i en tenårings liv, nettopp ungdomsskolen. Man kommer et steg nærmere å tre inn i de voksnes rekker, men man er fortsatt et barn i de voksnes øyne og det er ikke alltid like lett å finne sin plass inne i ungdomsskolens usynlige hierarki. Helt fra starten av er det tydelig at Axel ikke «passer inn» og at han føler på dette. Han blir plaget av klassens store bølge, læreren forsøker å hjelpe til som best mulig, men slik som det er i mange tilfeller fører dette bare til at ting blir verre for Axel. Selv om han havner i samme klasse som bestekompisen blir det også fort klart at de to kommer til å havne i forskjellige miljøer på ungdomsskolen, noe som det også virker som Axel kjenner på, og det er da han begynner å kjenne på at den eneste han virkelig har som han liker å være med er den eldre fetteren Eirik.

Litt mindre enn halvveis inn i romanen skjer det tragiske og Axel får vite at fetteren som han er så glad i ligger i koma på sykehuset etter å ha suttet på med en beruset sjåfør som krasjet bilen de var i. Naturlig nok er dette et budskap som Axel tar svært tungt, og han reagerer ved å løpe hjemmefra for å være alene med sinne og sorgen som følger umiddelbart etter beskjeden kommer. Som vist i illustrasjonene under, er det en svært opprørt Axel som står i fokus. Han gråter med store tårer som triller ned kinnene og i to av rammene tar han ut frustrasjonen og sinnet på søppeldunker han støter på mens han roper og banner.

Figur 4: Kvammen, 2016

Som resultat av fetterens dødsfall og det Axel kjenner på, når han blir plaget av klassens bølle neste dag så kommer sinnet tilbake, og denne gangen er det bølten som får kjenne det.

Figur 5: Kvammen, 2016

Figur 6: Kvammen, 2016

Før fetterens dødsfall var Axel en gutt som bare ønsket å komme seg gjennom ungdomsskolen, han var stille og tok ikke igjen når han ble plaget av andre elever, men i lys av fetterens dødsfall og alt sinnet og sorgen som Axel sitter på, har han nådd et kokepunkt som førte til et eksplosivt utbrudd mot en medelev som har plaget han i lengre tid. Dette er riktignok ikke en permanent endring, men i det ene øyeblikket det skjer har Axel latt seg

påvirke av fetterens dødsfall og sorgen han kjenner på og har blitt til en gutt som er ulik den karakteren vi som lesere har blitt kjent med fram til dette punktet. Kvammen viser her tydelig hvordan dødsfallet av ikke bare et nært familiemedlem, men også en nær venn, har kraften til å endre en ung gutts naturlige oppførsel til noe ukjent og unormalt for de rundt ham.

Hos Kvammen blir det også tydelig at karakterene rundt spiller en stor rolle for å få Axel gjennom sorgen som han opplever. Han er på vei inn i det som er en tung tid generelt for de fleste ungdommer, og på toppen av det hele skal han miste fetteren som han var så glad i. Både Axels far og onkel gjør det de kan for å gjøre ting enklere for ungdommen som hadde lagt planer om å dra på snowboard med fetteren til vinter, som hadde fått han til å høre på Nirvana, og som Axel så sann opp til.

«At han døde ble et traume i familien. Han var en slags flamme for meg, en jeg så opp til. Så forsvant han plutselig. Hele familien gråt i tre-fire dager, så var det slutt. Etter det var det ingen som nevnte navnet hans. Når jeg ser tilbake på det, ser jeg det med et glassaktig blikk, som om vi var i et vakuum. Vi var der i mange dager og gjorde normale ting, men alle satt og holdt på et trykk inne i seg. I minnet mitt er det helt dialogløst. (Paulsen, 2016)

Grafiske virkemidler

En av de mest åpenbare forskjellene ved Kvammen og Kverneland er tegnestilen de viser i sine respektive verk. Hvor Kvammen i all hovedsak holder seg til konseptet med rekker, rammer og ruter, er Kverneland mye mer frigjort fra disse virkemidlene. Hvilken effekt dette utgjør for leserens oppfattelse av det som formidles på sidene, er noe vanskelig å si og går nok individuelt sett på romanens lesere. Likevel fører denne utpregede forskjellen til at Kvammens *Ungdomsskolen* (2016) framstår som en mye mer åpenbar tegneserieroman, og på mange måter er det også lettere å følge handlingen i Kvammens roman i forhold til Kvernelands *En frivillig død* (2018). «Mester tegneserieskaper Will Eisner bruker terminologien «sekvensiell kunst» for å beskrive tegneserier [...]» (McCloud, 1993, s. 5) Hvis man skal følge denne definisjonen på hva som utgjør en tegneserie vil det åpenbare valget falle på Kvammens *Ungdomsskolen* (2016).

Selv om Kverneland ikke følger det mange anser som «den tradisjonelle» tegneseriestilen med rammer, ruter og rekker, betyr ikke dette at det ikke nettopp er en grafisk roman av høyeste kvalitet han har skapt i sin *En frivillig død* (2018). Med sine rammeløse scener, helsides illustrasjoner, runde, rektangulære og kvadratiske inndelte illustrasjoner, forteller også

Kverneland en historie som er ment å involvere leseren og vise til den realiteten som Kverneland har levd siden før farens selvmord.

En annen påfallende forskjell på de to tegneserieskaperne er bruken av fargen. Hvor Kvammens roman er gjennomgående svart-hvit, har Kverneland derimot brukt farger i flere av sine illustrasjoner. I Kvernelands tilfelle er det lett for leseren å se på hvilke bilder og illustrasjoner som inkluderer farge og hvilke som er svarte og ut ifra dette få en følelse av hva det er Kverneland prøver å framvise ved å bruke virkemiddelet på en slik måte.

Som McCloud forklarer det, «*forskjellen mellom svart-hvit og farge-tegneserier er store og viktige, det påvirker hvert nivå av leseopplevelsen. [...] Vi lever i en verden av farger, ikke bare svart-hvit. Farge-tegneserier vil alltid virke mer «ekte» ved første øyekast*», (1993, s.192).

Det er dermed naturlig at leseren vil få en annen opplevelse når man blir presentert noe som inkluderer bilder, men her er det også viktig å ta i betraktning at mye av Kvernelands roman er tegnet i nettopp svart-hvit eller helt mørke farger. Romanen er en krass hybrid av virkelige fotografier, virkelighetsnære illustrasjoner i både svart-hvit og farge, og på grunn av dette blir også leseren utsatt for en del flere uttrykk å tolke og ta innover seg. Hos Kvammen er det et fast mønster gjennom hele romanen, noe som bidrar til at leseren føler en viss type trygghet, selv når temaet som framvises er noe som kan være vanskelig for mange, om det gjelder ungdomsskolen eller tapet av et nært familiemedlem.

En frivillig død og Ungdomsskolen

Hvis man skal sammenligne hvordan de to verkene framviser døden og sorgprosessen hos ungdommene som står i fokus, er det umiddelbart en ting som står tydelig; kirken.

Figur 7: Kverneland, 2018

Figur 8: Kvammen, 2016

Figur syv viser Kvernlands oppfatning av kirken og det dystre og mørke som mange forbinder med kirker og da spesielt kirkegårder. I figur åtte ser vi Kvammens tolkning på det samme, og en annen stor forskjell som er tydelig på de to figurene over er hvordan Kvernland har valgt å inkludere forklarende og tenkende tekst i sin versjon. Hos Kvammen er det ingen tekst, bare en helside med den store kirken i fokus, og gitt situasjonen er det i Kvammens tilfelle like treffende at det ikke er inkludert tekst. Begge har også med selve begravelsen i romanene, og i Kvernlands tilfelle er det påfallende hvordan det er Kvernland selv og hans mor og bror som står i fokus, og ikke minst farens kiste som Kvernland forklarer sto på en type sokkel, svøpt i et dyplilla eller fiolett teppe. Også i illustrasjonene som viser begravelsen er det i Kvernlands tilfelle tilføyd tekst for å forklare hva som skjedde, og hvordan han selv oppfattet det hele.

Hos Kvammen er det derimot helt motsatt. I de fire sidene som tar for seg begravelsen og det som skjer umiddelbart etter begravelsen, er det ingen av rammene som inkluderer tekst. Her handler alt om det visuelle, og det er opp til leseren å tolke det man ser. En annen iøynefallende likhet rundt akkurat denne scenen er det hos begge brukt dype mørke farger, og hvor det kan virke som Kvammen har en gjennomgående stil å bruke mer hvitt i de rutene og stedene hvor ting er lettere og emosjonelt lysere for hovedkarakteren, er det i disse 14 rutene som viser begravelsen og selskapet etterpå svært lite hvitt hvis man ser bort ifra det som er brukt for å heve fram visse detaljer og karakterene selv.

Det begge disse tegneserieskaperne har oppnådd er å vise et sorgens ansikt i den grafiske romanen, og dette har de utført på forskjellige måter og ved bruk av ulike virkemidler. Kvernland har med *En frivillig død* (2018) invitert lesere inn i sine egne tanker og sine refleksjoner rundt en av de tyngste tidene i sitt liv. Han forklarer på flere steder i romanen at han enda den dag i dag undrer seg over hva som kunne ha vært, om det var noe han kunne ha gjort, og hvordan dette har påvirket han i voksen alder. En av hans aller nærmeste tok et valg som ikke bare påvirket ham selv, men også menneskene rundt han og gjennom romanen har Kvernland delt denne opplevelsen med lesere landet over.

Ved bruken av tunge mørke farger i de delene av boken som var tunge og mørke maler han et realistisk og nært bilde av hvordan han som tenåring og nå som voksen fortsatt lar seg påvirke av det som skjedde for så mange år siden. Hans bruk av ekte fotografier og tidvis farger i de illustrasjonene som peker på de lette og lykkelige minnene som han fortsatt sitter igjen med, fører også til å sette leseren i en posisjon hvor man undrer seg over hvordan en slik tragedie

kunne oppstå og det bidrar nok til å åpne manges øyne for hvor lett det er å gå glipp av det som i etterkant framstår som åpenbare signaler.

Kvammen på den andre siden kjører på den andre siden en gjennomgående framhevet mørk stil som ikke bare tar for seg tragedien som treffer, men også reflekterer hovedpersonens personlighet og emosjonelle tilstand gjennom hele romanen. I likhet med Kverneland er dette også en selvbiografisk roman, og en roman som taler til mer enn bare tegneserie for underholdningens skyld. Som tidligere nevnt har det også en del å si hvilken stil de forskjellige tegneserieskaperne velger å benytte seg av. Hvor Kverneland har skapt en roman som tar for seg prosessen forfatteren og illustratøren gikk gjennom når han skulle skape romanen, har Kvammen på den andre siden skapt en grafisk roman som man ikke nødvendigvis innser er biografisk ved første øyekast. Dette er en tydelig utpreget forskjell, men likevel føler man som leser på smerten, sinnet og sorgen som begge skaperne viser fram i sine verk.

Om det så handler om tegnestilen, fargebruken eller bruken av rammer eller ikke rammer, så har både Kverneland og Kvammen presentert et bilde av døden og deres erfaringer med tragedie på måter som er iøynefallende like samtidig som de ikke kunne vært mer forskjellige. Hvorvidt vi som lesere oppfatter det annerledes i bakgrunn av at individene vi følger i romanen er på forskjellige stadier i ungdomstiden og dermed oppfatter tragedien på forskjellig måte, eller om det handler om hva vi kan kjenne oss igjen i, er ikke dette hva som er viktig sett i det helhetlige perspektivet.

Målet med denne oppgaven var å se på Kverneland's *En frivillig død* (2018) og Kvammens *Ungdomsskolen* (2016) og hvordan de har framstilt død og hovedkarakterenes reaksjon på dødsfallene som inntraff. Gjennom Kverneland har vi som leser fått et innblikk i tankene til en voksen mann som ser tilbake på en tid som var tung og mørk hvor Kverneland hadde naturlige spørsmål rundt farens valg. Hos Kvammen har vi fått innsikt i tankene og den emosjonelle tilstanden til en usikker ung tenåringsgutt som opplever tragedie på en av de vanskeligste tidspunktene i en ungdoms tid. Hos begge to har vi fått tydelige ansikt på hvordan de vil framstille sorgen og dødens ansikt. Tårer, sinne, begravelse, kirker og sorg.

Slik som hos både Kverneland og Kvammen er dette ting som de fleste av oss har, eller vil kjenne på, i et møte med døden. En ting som er åpenbart hos begge, og som hos veldig mange er et vanskelig steg å akseptere, er at selv i møte med døden går livet videre for de som er rundt.

Litteraturliste:

- Kvammen, A.N. (2016) *Ungdomsskolen*. Oslo: No Comprendo Press.
- Kverneland, S. (2018) *En frivillig død*. Oslo: No Comprendo Press.
- McCloud, S. (1993) *Understanding Comics: The Invisible Art*. 2. Utg. Northampton: Kitchen Sink Press Inc.
- Larsen, B. (2018) *Melankolsk som faen*. Tilgjengelig fra: <https://www.minervanett.no/melankolsk-som-faen/> (Hentet: 12. desember 2018).
- Paulsen, C. (2016) *Svart fortelling om ungdomsskolen*. Tilgjengelig fra: <https://psykiskhelse.no/bladet/2016/svart-fortelling-om-ungdomsskolen> (Hentet: 10. desember 2018).
- Rognlien, J. (2018) *Det er så klokt, så mesterlig utført*. Tilgjengelig fra: <https://www.dagbladet.no/kultur/det-er-sa-klokt-sa-mesterlig-utfort/70233386> (Hentet: 15. november 2018)
- Wikipedia (2018) *Steffen Kverneland*. Tilgjengelig fra: <https://www.ntnu.no/viko/harvard-eksempler> (Hentet: 14. november 2018)
- Wikipedia (2018) *Anders N. Kvammen*. Tilgjengelig fra: https://no.wikipedia.org/wiki/Anders_N._Kvammen (Hentet: 13. desember 2018)

